

ȘURUBUL FRANCO-GERMAN (ESEU)

I. FUNERIU

Universitatea „Aurel Vlaicu”, Arad

Cuvinte-cheie: *românesc, eimologie, Rom. șurub, Germ. Schraube, Lat. scrofa*

Cât de ușor se poate greși când e vorba de etimologie ! Scriind odată despre germanisme, am analizat cinci cuvinte românești provenite din germană : *claviatură, maistru, matrită, șurub și ventil*. Am afirmat că, în afară de *șurub*, celelalte patru cuvinte sunt de origine latină în germană și am emis concluzia că „ne latinizăm” în continuare chiar și atunci când împrumutăm din germană. Nu totdeauna, evident, dar de multe ori. Concluzia aceasta este valabilă și o susțin în continuare fără să-mi fie teamă că greșesc. M-am pripit însă când am afirmat că *șurub* este un cuvânt germanic, fără să investighez până la capăt cazul. Cum s-a întâmplat ? Întâi de toate am spus pur și simplu că e germanic, bizuindu-mă pe impresia lăsată de structura fonetică a cuvântului care părea să nu aibă niciun corespondent în latină. Știam din experiență că nu e corect să te bazezi pe impresii în nicio știință, și atunci, înainte de a trimite articolul spre publicare, am verificat informația. Prima dată în *Deutsches Wörterbuch* (33 de volume), opera monumentală a Fraților Grimm de acum un secol și jumătate ; aici, ipoteza mea a fost confirmată : autorii indică drept etimon nordicul vechi *skrufa* și înregistrează descendenții acestuia și în alte limbi germanice : în suedeză – *skruf*, în daneză – *skrue*, în engleza veche – *scrue* (azi *screw*) și, bineînțeles, în germana actuală – *Schraube* (dialectal *Schrube*). Un ultim „argument” mi s-a părut a fi irecuzabil : dicționarul lui Littré (*Dictionnaire de la langue française*, 1863)

confirmă originea germanică a fr. vechi *escroue* devenit *escrou*, apoi *écrou*. Un amănunt din dicționar mi-a dat însă de gândit : *Littré* menționează la acest articol corespondentul italian al lui *écrou*, care e *scrofolo*. Detaliul m-a trimis imediat la un posibil etimon latin – *scrofa*. Fr. *écrou* este îndepărtat fonetic de lat. *scrofa*, dar numai aparent, pentru că sunt destule exemple care confirmă direcția acestei evoluții fonetice : lat. *scribere* > fr. *écrire*, lat. *scrinium* > fr. *écrin* „scrin”. Nu este deloc greu acum să înțelegem că *scr-* din latină a devenit *écr-* în franceză. *Dicționarul etimologic al limbii latine* al lui Ernout și Meillet din 1932 confirmă această etimologie și citează o propoziție din latina medievală care aduce lămuriri suplimentare : *scroba porca quae generavit* = „groapa făcută (generată) de scroafă”.

Cred că ați observat cât de curioasă este terminologia „înșurubării” tehnice în românește : ea se bazează adesea pe analogii și aluzii sexuale. Electricianul meu când mi-a cuplat aparatele din casă la sursa energetică vorbea de „moș” și „babă”. Informaticianul care mi-a instalat routerul wireless a întinerit un pic cuplul vorbind de „tată” și „mamă”. Nemișii am înțeles că-i zic *Mutter* piuliței gata pregătită pentru înfiletarea unui *Feder*. La englezi, membrii perechii sunt *male* și *female*. Dar cel mai interesant e în franceză, unde *piulița* este *écrou*, adică, etimologic vorbind : *scroafă*, cum s-a văzut mai sus. *Dicționarul tezaur informatizat al limbii franceze (Trésor de la langue française informatisée)* ne explică metamorfoza : în latina medievală *scrofa* a devenit *piuliță* în baza unei „comparaison vulgaire” cu monta porcină. În franceză, „moșul” sau, dacă vreți, „tată”, e *vis*, adică *șurub*. Cuvântul provine din latinescul *vitis* care desemna vrejul viței-de-vie. Acesta penetrează desigur vegetativ prin rășucire, de unde analogia cu înșurubarea e gata. M-am întrebat totuși de ce au ales francezii, din diversitatea faunei domestice, tocmai *scroafa*. Că n-au ales *pisica*, am înțeles, în franceză cuvântul e masculin – *le chat*, *oaia* așijderea – *le mouton*, *găina* (doamne ferește !), dar mai aveau atâtea altele, *capră* de pildă – *une chèvre* sau *gâscă* – *une oie* etc. M-am tot gândit și în cele din urmă am renunțat, punând transferul metaforic pe seama întâmplării. Norocul (este atât de necesar câteodată !) a fost un cititor fidel al articolelor

mele¹ care m-a luminat, ajutându-mă să dezleg enigma până la capăt. Trăitor în copilărie la țară, acesta era vecin cu tehnicianul veterinar al comunei, care deținea un vier de rasă. Sătenii veneau cu scoafele lor la montă „pentru o reproducție de calitate”... Copilului curios, cum era, pesemne, cititorul meu, nu i-a fost prea greu să observe un amănunt anatomic : „bărbăția” vierului are formă elicoidală, de burghiu, care se „înșurubează”, acolo unde are el misiunea s-o facă, asemenea sfredelului din lada de scule din atelierul tatălui său². Vorba poetului : „Nu e carte să înveți/ Ca viața s-aibă preț –/ Ci trăiește, chinuiește/ Și de toate pătimește/ Și-ai s-auzi cum iarba crește”.

HONNI SOIT QUI MAL Y PENSE !

Chiar având la îndemână toate aceste informații care fac lumină în evoluția sensurilor, este greu de decis ce a fost mai întâi : vechiul nordic *skrufa*, cum credeau Frații Grimm și Littré, sau vechiul lat. *scroba*, din dicționarul etimologic Ernout-Meillet. După cum au evoluat sensurile, s-ar părea că totuși elementul latin a fost primordial³. Dacă e așa, înseamnă că am greșit când am susținut că *Schraube* (dialectal *Schrube*) ar fi un cuvânt pur germanic. *Șurubul* și *șurubelnița* se vor fi „înșurubat” ele în română venind din Germania, *scroafa* e însă din latină.

¹ E vorba de același av. Ioan Barbura din Arad, citat de mine în articolul despre *bormașină*. Dacă lingviștii de mâine vor confirma etimologia propusă, îi rog să-i atribuie domniei sale paternitatea descoperirii. (De data aceasta *pater certus est*, domnule avocat.)

² Și coada o are „în sfredel” : „Porcii... cu coada *sfredel* și cu râțul în jos, ronțâiau ghinda” (Delavrancea) sau : „Zugrăvit-au c-un cărbune copilașul cel istet/ Purceluși cu coada *sfredel* și cu bețe-n loc de labă” (Eminescu). V. DLRLC s.v.

³ Profesorul Dorin Urișescu de la Universitatea din Toronto, lingvist *nec plus ultra*, pe care l-am consultat asupra chestiunii, mi-a scris un mail prin care confirmă prioritatea latinei. Îmi și trimite proba: „From Middle High German *Schrūbe*, from Medieval Latin *scrōba* (9th cent.), blend of *scrobis* ‘cavity, pit’ and *scrōfa* ‘screw’ (compare Occitan *escofa* ‘screw nut’, French *écrou* ‘id.’). Irregular *-f* in Luxembourgian/Swabian *Schrauf* and Swiss *Schruuf*”. V. <http://www.wordsense.eu/scrobis/>

THE FRENCH-GERMAN SCREW

Abstract

Key words: *Romanian, etymology, Rom. șurub, Germ. Schraube, Lat. scrofa*

This study is an etymological research of the word *șurub* (English *screw*), considered to have entered the Romanian language from Germ. *Schraube* (in idiom *Schrube*). The author discusses items of information, including etymons, from Germanic and Romanic languages, especially from French, dwelling on a possible Lat. *scrofa*, certified in fact in medieval Latin under the form of *scroba*. After some laborious phonetic and semantic considerations, the author concludes that *șurub*, i.e. *Schraube*, in idiom, *Schrube*, is not a "pure Germanic" word, because it is based on Lat. *scrofa*, more precisely *scroba*. We can thus consider a possible multiple etymology.